

Getuige van Srebrenica

De tolk van Srebrenica.

Hasan Nuhanović (Querido Fosfor, Amsterdam 2020), 360 blz., € 23,99

In de lente van 1992 ziet Hasan Nuhanović vanuit zijn studentenflat in Sarajevo een eindeloos lange rij tanks, trucks, jeeps en pantservoertuigen aan zich voorbijtrekken. Hij maakt zich geen enkele illusie, wat hij vreest, gaat gebeuren: Milošević trekt zijn legermateriaal uit Kroatië terug om Bosnië-Herzegovina in te lijven bij het Groot-Servië dat hij ambieert. Hij zal zo snel mogelijk zijn ouders en jongere broer in Vlasenica moeten overhalen het land te verlaten nu het nog kan. Thuis echter praat hij tegen dovemansoren. Ze luisteren pas naar hem als het voor een vlucht naar het buitenland te laat is. Eerst nog zoeken zij hun heil in Sarajevo. Maar ook in

‘Terwijl Hasan huilend en snikkend in een hoekje staat, ruilen Dutchbat-soldaten kratjes Heineken en sloffen sigaretten met elkaar in de VN-bar’

de Bosnische hoofdstad is inmiddels niemand zijn leven meer zeker. Ze zien geen andere uitweg meer dan de bossen en bergen van Oost-Bosnië in te vluchten, waar ze de ene na de andere verschrikking meemaken. Ze lijden honger en kou, huizen worden verwoest en dorpen platgebrand. Moordpartijen, bloedbaden, ze zijn ooggetuige van de ‘gruwelijkste wreedheden’. Nuhanović schrijft: ‘Het leek alsof de *četnici* over het complete wapenarsenaal van het Joegoslavische leger beschikten en ons konden beschieten zo lang ze wilden.’ Na maanden te zijn opgejaagd bereiken ze

Srebrenica, waar ze zich veilig wanen. Ook daar echter breekt de hel los. De Serviërs hebben het stadje, dat overvol is geraakt, ingesloten en bestoken het vanaf de omringende heuvels met mitrailleurvuur en mortiergranaten. Ook voeren zij bombardementen uit. Weliswaar heeft de NAVO een no-flyzone met sancties afgekondigd, de Serven trekken zich er niets van aan. Vanuit de lucht zaaien ze nu niet meer met hun MIG's – waarvoor het verbod is bedoeld – maar vanuit 'omgebouwde sproei-vliegtuigen' dood en verderf.

Ook door de honger en kou komen Hasan en zijn familie opnieuw in 'apocalyptische tafereelen' terecht. Aan eten is bijvoorbeeld nauwelijks meer te komen. Levensmiddelen als graan, meel, aardappelen en olie zijn alleen nog tegen woekerprijzen te verkrijgen (als men nog over voldoende valuta beschikt). Vele inwoners zijn dan ook gedwongen hun leven te riskeren door buiten de enclave op 'rooftocht' te gaan. Verhongerden, op een landmijn trappen of gedood worden door een kogel uit een kalasjnikov, het is lood om oud ijzer. Ook de vader van Hasan waagt een paar keer zijn leven omwille van zijn gezin. Een 'gigantische mazzel' heeft hij op zijn laatste wandelmars. Niet zozeer doordat hij

met een volle zak aardappelen bij zijn gezin terugkeert, maar meer doordat hij samen met iemand levend en wel een Servische hinderlaag heeft kunnen passeren. 'Waarschijnlijk hadden de *četnici* zich stilgehouden en gewacht tot er een grotere groep langs zou komen,' weet hij te vertellen. Ook de sporadisch toegelaten voedselkonvooien en de droppings van levensmiddelenpakketten kunnen de collectieve honger niet stillen. In de meeste gevallen gaan de sterksten ermee vandoor, want in het inferno is het drie lange jaren ieder voor zich en God voor ons allen.

De afloop op 11 juli 1995, mag ik aannemen, zal bij alle *Kleio*-lezers (ook bij de jongere collega's) in het geheugen zijn gegrift. Mladić en Karremans samen, de moslimmannen en -jongens die van de vrouwen en kinderen worden gescheiden, de massamoord daarna, de ergste in Europa na de Tweede Wereldoorlog. Dat de schrijver als enige van het gezin de gruwelen van de oorlog overleeft, heeft evenveel met geluk als wijsheid te maken. Wat het laatste betreft heeft hij op zeker moment gezworen Bosnië voorgoed de rug toe te keren en de naam van Srebrenica nooit meer in de mond te nemen, mocht hij het er ooit levend van afbrengen. Om die reden, althans zo komt de motivatie over, besluit hij zichzelf Engels te leren, wat hem snel van pas komt. Zijn Engels, hoe gebrekkig ook, valt namelijk een Canadese soldaat op als hij hem om een sigaret vraagt. Vrijwel meteen daarna kan hij op de basis bij de UN-PROFOR-militairen als tolk terecht. Het VN-identiteitsbewijs dat hij dan na verloop van tijd ontvangt, vrijwaart hem uiteindelijk voor de 'evacuatie', het eufemisme voor de overlevering en deportatie. Zoals vermoedelijk te verwachten valt, heeft de auteur geen goed woord over voor de Nederlandse betrokkenheid bij de oorlog. Bij de blauwhelmen in het algemeen constateert hij, met uitzondering van één majoor tijdens de eerste uitzending, een grote onverschilligheid. Schrijvend en bovenal triest is het einde van het boek, wanneer alle vluchtelingen die zijn overgebleven, met bussen en vrachtwagens worden afgevoerd. Vlak daarvoor heeft hij nog een uiterste

poging gedaan om zijn broer te redden. Ronduit ontluisterend is vervolgens dat de Dutchbat-soldaten in de VN-bar kratjes Heineken en sloffen Marlboro-sigaretten onder elkaar verdelen, terwijl Hasan er 'huilend en snikkend' in een hoekje bij staat. Hij weet wat er te gebeuren staat. Ik hoef u niet te vertellen dat het allemaal nog niet zo lang geleden en ook nog niet zo ver weg heeft plaatsgevonden, wél dat u *De tolk van Srebrenica* beslist moet gaan lezen! Zelf heb ik in 2019 Srebrenica en omgeving met een aantal (oud-)collega's mogen bezoeken. Het verhaal van wat daar is gebeurd, gaat dan nog meer onder je huid zitten. Het is echt een aanrader om deze zwarte bladzijde uit de Nederlandse geschiedenis eens met leerlingen te bezoeken.

Gert Moleman

De inspiratiebron voor James Bond

Onze man in New York.

Hoe nepnieuws Amerika de Tweede Wereldoorlog in trok. *Henry Hemming* (Omniboek, Utrecht 2020), 368 blz., € 15,00

Op 21 juni 1940 meert de oceaanaanstormer *Britannic* in New York aan, met aan boord Bill Stephenson. Hij is van de Britse inlichtingendienst MI6 en heeft als opdracht meegekregen Amerika bij de oorlog te betrekken. Groot-Britannië staat het water aan de lippen. Het beschikt over een slecht onderhouden leger, en voelt door bombardementen, getorpedeerde schepen en ander zwaar verlies de hete adem van nazi-Duitsland in de nek. Churchill en de zijnen beseffen dat alleen met de hulp van de Verenigde Staten een invasie

en bezetting kan worden voorkomen. Maar aan de overkant van de oceaan zitten weinigen op een oorlog heel ver weg te wachten. De meesten hebben nog hun buik vol van de vorige wereldoorlog. Ook staan velen niet onwelwillend tegenover Hitler. So-wieso verkiezen zij hem boven Stalin, in hun ogen een nog groter kwaad. Een opiniepeiling gaf aan dat slechts zeven procent voor het sturen van gevechtstroepen naar Europa is. Bill Stephenson, afkomstig uit 'de rosse buurt' van Winnipeg, in de Grote Oorlog 'een onverschrokken piloot' geweest, daarna een succesvolle ondernemer met een netwerk in Berlijn (dat bij de Britten ontbreekt), zal in de eerste plaats het antioorlogssentiment in Amerika moeten veranderen. Het lijkt een onmogelijke missie. Hij moet onder meer de strijd aanbinden met de isolationisten en het almaar machtiger wordende *America First Committee*. Dat heeft bovendien als woordvoerder en promotor de ongekend populaire luchtvaartpionier Charles Lindbergh. Verder zal hij president Franklin D. Roosevelt moeten overhalen. Die had zijn kiezers, ook al gaat zijn sympathie naar Engeland uit, voor een derde termijn in het Witte Huis beloofd Amerika buiten de oorlog te houden. Het belet Bill Stephenson

allemaal niet om voortvarend aan de slag te gaan. In een penthouse aan het Central Park en vervolgens op de vierendertigste verdieping (een paar etages boven het Japanse consulaat!) van het Rockefeller Center vindt hij al snel manieren om een pro-Engelse en een anti-Duitse sfeer in Amerika te creëren. Vooral het verspreiden van nepnieuws (ook toen al!) met Hitler als de kwade genius, die kan worden verslagen, zodat een interventie geen verspilling van geld en energie is,

'Het succesvolste staaltje fake news is een "geheime kaart" met daarop plannen van de nazi's om heel Zuid-Amerika en een deel van Centraal-Amerika te veroveren'

werkt door middel van kranten, de radio en het bioscoopjournaal uiterst effectief. Hij laat zijn vele nieuwe medewerkers (onder wie Roald Dahl) tal van 'sibs' (van het Latijnse *sibillare*: fluisteren) bedenken. Zo lanceert zijn 'geruchtenfabriek' het verhaal over een spectaculaire Britse parachutistenaanval op een Duits vliegveld, de vernieling van dertig vliegtuigen en het vervoer van veertig Duitse krijgsgevangenen over zee naar Engeland. Ook de inhoud van een 'onderschepte' brief over een Duitse coup in Bolivia zorgt in het land voor commotie en tweedracht. Het succesvolste staaltje *fake news* is een 'geheime kaart' met daarop plannen van de nazi's om heel Zuid-Amerika en een deel van Centraal-Amerika te veroveren. Ook president Roosevelt, die deze via de COI (voorloper van de CIA en op instigatie en met medewerking van Bill Stephenson opgericht) onder ogen krijgt, is van de echtheid overtuigd. In zijn radiotoespraak op 27 oktober 1941 haalt hij met scherpe bewoordingen het document aan. Het vormt volgens hem het ultieme bewijs dat Hitler de Verenigde Staten serieus bedreigt. Ruim een jaar na zijn aankomst heeft Bill Stephenson en zijn organisatie ▶

